

УДК 331.4:330.3(083.71)

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Бойко В.В., АСПИРАНТ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

У статті розкрито теоретичну суть поняття “безпека” як складової сталого економічного розвитку. Проаналізовано підходи різних авторів при дослідженні питань безпеки. Запропоновано класифікацію видів безпеки. Визначено головні завдання та функції системи безпеки.

In the article theoretical essence of concept “safety” is exposed as a factor of steady economic development. Treatments of different authors are analysed at research of safety questions. Classification of types of safety is offered. Main tasks and functions of safety system are defined.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування тієї чи іншої системи можливе лише за умови забезпечення надійності роботи її механізму, що досягається шляхом гармонійного поєднання всіх його складових. В природі майже не існує окремо взятих систем, які б працювали ізольовано, тобто не вступали у взаємодію з іншими. Всі вони піддаються впливу не лише внутрішнього, а й зовнішнього середовища. За таких умов будь-яка система повинна бути готовою до виникнення можливих загроз та мінімізації їх негативного впливу. Тобто постає проблема забезпечення достатнього рівня безпеки її діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова проблематика безпеки знайшла своє відображення у працях таких вчених: Бандурки О.М., Груніна О.А., Козаченко А.В., Мунтіяна В.І., Предборського В.А., Турила А.М., Шкарлета С.М. та інших. В цей же час варто зазначити, що науковцями ще недостатньо досліджені питання формування системи безпеки як складової сталого економічного розвитку.

Постановка завдання. В ході проведення дослідження було поставлено завдання розкрити теоретичну суть поняття “безпека” та обґрунтувати необхідність формування надійної системи безпеки в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Постійне прагнення людини та суспільства забезпечити собі достатній рівень безпеки пояснюється

перш за все самою внутрішньою природою людського організму, в якому на генетичному рівні закладений інстинкт до самозбереження та захисту від небезпеки своїх рідних та близьких.

Термін “безпека” почав вживатися з кінця XII ст. і означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Однак у цьому значенні він не прижився і вживався до XVII ст. в лексичі народів Західної Європи дуже рідко, оскільки в цей історичний період більш широкого розповсюдження отримав такий термін як “поліція”, що трактувався як державний устрій, державне управління, мета якого – суспільне благо та безпека [9, с. 239].

У XVII-XVIII ст. термін “безпека” одержує нове трактування і характеризує ситуацію спокою, що з’являється в результаті відсутності реальної небезпеки.

Згодом у дореволюційній Російській імперії з’являється термін “державна безпека”, який отримує своє законодавче закріплення у “Положенні про заходи щодо охорони державного порядку та громадського спокою” від 14 серпня 1881 року.

Ще донедавна безпека досліджувалася в досить вузькій площині і розглядалася лише через призму захисту від внутрішніх та зовнішніх ворогів, а організація системи безпеки зводилася виключно до силових методів її забезпечення. На утримання армій та органів внутрішнього порядку виділялися величезні кошти, однак такі методи не дозволяли уникати постійних війн та повстань, тобто не забезпечували належного рівня безпеки.

Зі зміною людських цінностей та подальшим розвитком суспільства безпека починає набувати якісно нового змісту і проникає у всі сфери життя: політичну, економічну, соціальну та інші. Розширення суті поняття “безпека” спонукає до появи і нових методів її забезпечення через відповідні владні інституції.

Тлумачний словник В. Даля визначає термін “безпека” як відсутність небезпеки, надійність [3, с. 56]. Тобто як стан, за якого об’єкту нічого не загрожує. Загроза – це наявність потенційної небезпеки об’єкту (системі), що може частково або повністю дестабілізувати його стан рівноваги і, як наслідок, завадити виконанню його основних функцій та завдань.

Проте історія не містить прикладів, коли б окремій людині, різним формам суспільних утворень або ж державам у цілому вдалося досягти стану відсутності небезпеки. Навпаки, намагаючись захистити себе від небезпеки, люди створили такі види та системи виробничих і технологічних потужностей, озброєнь, що це стало однією з

найбільших загроз для кожної людини [5, с. 54]. Яскравим прикладом є розробка зброї масового ураження (ядерної, біологічної, хімічної). Крім цього загрози можуть приховуватися і в самому факті існування системи як носія цілісності та порядку, руйнування якої може носити непередбачуваний характер [8, с. 46]. Тому, на нашу думку, розуміння суті безпеки виключно з позицій відсутності небезпеки є дещо помилковим і неповним.

Безпеку можна визначати як якісну характеристику об'єкта (системи), його здатність до існування і розвитку, захищеність від внутрішніх і зовнішніх загроз [6, с. 375].

Головченко О. М. розглядає безпеку як стан, що характеризує стабільність та баланс суперечностей у розвитку і функціонуванні людини або соціальної системи із зовнішнім середовищем, наявність або зростання яких може призвести людину або соціальну систему до знищення або зміни системоутворюючих властивостей [2, с. 40].

На нашу думку, під безпекою слід розуміти такий стан об'єкта (системи), за якого забезпечується сталий та збалансований розвиток всіх його компонентів, повна і вчасна нейтралізація загроз різного характеру в контексті реалізації основних функцій та виконання поставлених завдань.

Бандурка О. М. та інші першою ознакою можливості економічної системи захищати себе від небезпеки руйнації з боку зовнішніх та внутрішніх чинників виділяють здатність зберігати власний статус і структуру згідно з визначеною суспільною місією, що характеризується як стійкість системи. Другою ознакою економічної безпеки, яка безпосередньо пов'язана і є похідною від стабільності – це здатність системи протистояти перешкодам розвитку. Конкретне проявлення останньої риси виявляється в здатності системи досягати поставлених цілей розвитку, що в менеджменті визначається як дієвість системи. Таким чином, найбільш суттєвими ознаками економічної безпеки системи є її здатність протистояти руйнації організаційної структури (стійкість) і перешкодам досягнення цілей розвитку (дієвість) [1, с. 17].

Безпека є складним поняттям, яке можна класифікувати за наступними ознаками: ієрархічним рівнем, суб'єктом, сферою та станом об'єкта (системи). Класифікацію видів безпеки наведено на рис. 1.

Формування надійної системи безпеки зумовлюють наступні чинники: необхідність забезпечення сталого розвитку об'єкта; ймовірність виникнення конфліктних ситуацій; постійна дія

внутрішнього та зовнішнього середовища; можливі ризики; ймовірність виникнення форс-мажорних обставин; психологічний чинник (за наявності ефективної системи безпеки людина почувається впевненіше і, як наслідок, є більше передумов для досягнення поставлених цілей).

Система безпеки – це сукупність заходів та процедур, спрямованих на уникнення ризиків, нівелювання негативного впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, структуризацію інтересів з метою забезпечення сталого розвитку об'єкта (системи).

Рис. 1 Класифікація видів безпеки

Виходячи з вище наведених чинників формування надійної системи безпеки, можна виділити такі основні її завдання:

- створення умов, за яких можна забезпечити надійність роботи та безперервність розвитку;
- мінімізація ризиків та управління ними;
- забезпечення повної незалежності об'єкта.

Для виконання поставлених завдань необхідна реалізація наступних функцій системи безпеки:

- виявлення характеру можливої небезпеки та вчасна її нейтралізація;
- ідентифікація джерел небезпеки;
- постійний моніторинг стану внутрішнього та зовнішнього середовища;
- мінімізація впливу негативних чинників;
- утримання в гранично допустимих межах основних показників безпеки та їх прогнозування;
- моделювання та прогнозування майбутніх ризиків;
- інші.

Безпека є фундаментальним інтересом будь-якої держави, як інституції. Її стимулює, з одного боку, прагнення до збереження власної ідентичності, а з іншого боку – забезпечення зростання внутрішнього та зовнішнього потенціалу. Зміни в глобальній спільноті, що сталися на зламі віків зумовили переоцінку поняття безпеки, особливо в плані більшої уваги до економічних чинників, які відіграють істотну роль для забезпечення сталого розвитку [4, с. 147-148]. Така трансформація відбулася на всіх рівнях суспільства.

Глобалізація – це складний незворотний процес, що з одного боку супроводжується інтеграцією та об'єднанням зусиль світової спільноти, а з іншого – характеризується жорсткими умовами існування, в яких кожен відстоює виключно власні інтереси.

Безпека була і залишається одним із головних пріоритетів державної політики більшості країн світу. В процесі еволюції самого поняття безпеки з'являється якісно новий термін “національна безпека”. Вперше на політичному рівні його було вжито в 1904 р. у Посланні президента США Теодора Рузвельта конгресу США, в якому він обґрунтував необхідність використання військової сили у зоні майбутнього каналу для забезпечення інтересів національної безпеки країни [10, с. 14]. На сьогоднішній день, вирішити проблеми національної безпеки, яким притаманний комплексний характер,

використовуючи тільки традиційні підходи, що зводяться до вдосконалення охоронних функцій держави, тепер неможливо [7, с. 5]. Адаже під національною безпекою варто розуміти не лише територіальну цілісність та суверенність, а й енергетичну, сировинну, інтелектуальну, науково-технічну, продовольчу та інші види безпеки, джерелом формування яких є перш за все міцна національна економіка, що визначає загальний рівень розвитку суспільства, його благополуччя та багатство.

Висновки. В умовах постійної нестабільності середовища проблема забезпечення стану захищеності розвитку економічних систем є надзвичайно важливою. Єдиний шлях його досягнення – це формування надійної системи безпеки, що вимагає реалізації цілого комплексу заходів. Таким чином надійна система безпеки є нічим іншим як об'єктивною вимогою сьогодення, що відіграє одну з вирішальних ролей у розвитку суспільства та побудові могутньої держави в цілому.

Література.

1. Бандурка О. М. Основи економічної безпеки : підручник / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Червяков. – Харків : Вид-во Нац. Ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.

2. Головченко О. М. Економічна безпека регіону в гарантуванні стабільності національної економіки : монографія / О. М. Головченко / Оdesa : Бакаєв Вадим Вікторович 2008. – 399 с.

3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : Т. 1-4. – М. : Рус. яз. 1981 – Т. 1. А – 31981. 699 с.

4. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7. – С. 143-153.

5. Кириченко О. А. Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці / О. А. Кириченко, Ю. Г. Кім // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 12. – С. 53-65.

6. Круш П. В. Національна економіка : Підручник / за ред. проф., к.ек.н. П. В. Круша. – К. : Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 416 с.

7. Малик Я. Й. Економічна безпека України : внутрішні та зовнішні чинники : навчальний посібник / Я. Й. Малик, С. Д. Гелей, М. Д. Лесечко та ін. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 256 с.

8. Назаренко Д. В. Роль защиты экономической безопасности в обеспечении эффективной работы предприятия / Д. В. Назаренко // Бизнесинформ. – 2008. - №9. – С. 45-49.

9. Нижник В. М. Економічна дипломатія та економічна безпека України : Навч. посіб. В. М. Нижник. – Хмельницький. ХНУ, 2007. – 299 с.

10. Предборський В. А. Економічна безпека держави: [монографія] / В. А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 391 с.